

Fatima Tabatabai

ULOGA ISLAMSKOG IRFANA U PROCVATU ISLAMSKE *FILOZOFIJE

Rasprava o bitku predstavlja veoma važnu i autentičnu dimenziju unutar islamske filozofije i ifrana. Arif ili filozof je taj koji nam pojašnjava poredak egzistencije te neizostavno mora najveću pažnju pokloniti i pitanju bitka.

Ova tema je od ogromnog značaja i za filozofiju, no svakako moramo odijeliti svijet filozofije od svijeta irfana, svijet teorije od svijeta autentičnog duhovnog osvjedočenja i prihvatiti značajnu distinkciju koja postoji među njima u domenu tematike, polja primarnog interesovanja, načela, metode i zadatih ciljeva.

Unatoč tome, moramo prihvatiti da ove dvije discipline (grane) imaju mnoštvo dodirnih tačaka kada je u pitanju pojam bitka, da obadva poretka prihvataju sistem egzistencije na osnovama mnoštva u jedinstvu, i jedinstva u mnoštvu (تکثر), te sukladno tim načelima pojašnjavaju Boga, Onostranu Duhovnu Zbilju (غيب), očitovanje (شهادت), značenja

---

* Tekst je specijalno napisan za časopis "Znakovi vremena".

smisla i oblika (صورت و معنى). Upravo to su polja u kojima se između filozofije i irfana realizira uspješna interakcija.

Tako filozofija irfanu na raspolaganje stavlja svoja racionalna opažanja i ideje kako bi ih irfan upotrijebio s ciljem spoznavanja Vrhovnog načela (البدء الاعلى).

S druge strane, irfan filozofiju oplemenjuje vlastitim dostignućima u domenu duhovnih osvjedočenja (شهود), i gnostičkih prosvjetljenja (اشراقات عرفانى) kako bi joj omogućio uvid u prostranstva van domašaja ljudskoga uma.

Prirodno je da takva interakcija i suradnja nije došla olahko; ona je rezultat mnogobrojnih događaja u povijesti, uspona i padova, te golemog zalaganja velikana i mislilaca koji su nastojali ugasiti plamen sukoba i neprijateljstva između ova dva poretka. Njihovo zalaganje i filozofsko-irfanska djela uspjeti su utihnute buktinju antagonizma koji je suvereno vladao odnosima između filozofije i irfana u tom periodu. Bez tog napora, teško da bi danas imali ovakvu situaciju.

Uvidom u misaonu evoluciju uviđamo da je temeljno određenje spoznaje prihvatanje izvornosti i jednoće Apsolutne Božanske Osebnosti (اصالت ماهيت), sa kojom je čovjek u bliskom sjedinjenju i tijesnom odnosu; isto tako vidimo da jedino bitak (وجود) posjeduje izvornost, autentičnost i neuvjetovanost, a da suština (ماهيت) ne predstavlja ništa drugo doli međe i granice bitka, sukladno iskazu:

المَاهِيَةُ مِنْ حَيْثُ هِيَ لَيْسَتْ إِلَّا هِيَ

Suština Božanskog onstva sama po sebi nije ništa doli ona sama.

Prihvatanjem neuvjetovanosti i autentičnosti Božanskog Bitka, dolazimo do pitanja duhovnih zbilja očitih po sebi (حقائق متباینه), nakon čega slijedi diskurs o uvjetovanosti bitka (تشکیک وجود), čijim procvatom racionalna evolucija (سیر عقلی) dostiže vlastiti svršetak kada arif počinje duhovno putovanje osvjedočenja (شهود), i ulazi u domen

transcendentalnog jedinstva bitka ili, određenije, apsolutnost Božanske Biti po sebi. Prihvatajući načelo:

“Ne postoji paralelni bitak, Božanski Bitak je neponovljiv.”

On opovrgava svako drugo bivstvovanje i sve stvari (موجودات) vidi kao znamen Svetog Božanskog zata. Tako se i filozofija i irfan neminovno susreću sa pitanjem bitka (egzistencije) i sve svoje potencijale i saznanja stavljaju u službu njegove spoznaje. Filozof u pojmu bitka vidi najobuhvatniji i najadekvatniji način (mogućnost) tumačenja svog svjetonazora, kao što se i arif pomaže tim pojmom, te, konačno, i jedan i drugi nastoje protumačiti poredak stvaranja tako da uz princip apsolutne jednoće bitka, prihvate i mnoštvo (تكثر) koje po sebi ne predstavlja proturječe jedinstvu (وحدت).

Tu nailazimo na osebujne rasprave i kod filozofa i kod arifa koje se tiču mnoštva i jedinstva bitka čiji konačni ishod treba pružiti odgovor na pitanje da li je bitak (egzistent) jedinstven (واحد) ili mnogopolan (كثير), da li je suština po sebi (جوهر), ili je akcident (عارض)?

Filozof musliman u odgovoru na ovo pitanje dolazi do pitanja jedinstva u mnoštvu i mnoštva u jedinstvu, te kao rezultat sophiu (حکمت) transformira u *sophiu perenis* (حکمت متعالی), za što može zahvaliti upravo arifu koji teorijom o jedinstvu bitka pojašnjava poredak stvaranja, te adekvatnim usmjerenjima uspijeva unekoliko izmijeniti misaoni tok i sistem filozofa.

Jedinstvo bitka s gledišta arifa:

Pitanje transcendentalnog jedinstva bitka, koje je posebno aktuelno bilo u vrijeme Muhjudina ibn Arebija, te nakon tog doba postalo načelo par excelance, još mnogo prije toga bilo je u žiži interesovanja i zaokupljalo misli muslimanskih arifa, pa se svako od njih na svoj osoben način osvrtao na njega, pored ostalih i Bajezik Bistami, koga su nazivali Kutbom arifa, a zatim Džunejd Bagdadi, kao i desetina drugih koji su raspravljali.

Smatram da je neophodno pojasniti pojmove jedinstvo (وحدت) i

bitak (**وجود**). Velikani irfana uvjereni su da pojam jedinstva (**وحدت**), poput pojma bitka usotalom, nije moguće istinski definisati, jer svaka od pojedinačnih definicija bavi se tek hermeneutikom riječi ili pojma.

Drugim riječima, unatoč očiglednosti značenja, koje ovdje moramo nazvati uvjetnim, i jasnosti koju riječi jedinstvo (**وحدت**) i bitak imaju, oni su zbiljski van domašaja ljudskog razumijevanja jer jedinstvo izvan ljudske misli (**ذهن**) nije odvojeno od bitka. Stoga su jedinstvo smatrali identičnim pojmu bitka.

Zoroastrijanski mudraci i sljedbenici Suhreverdijske teozofije iluminacije također su smatrali da nije moguće definisati jedinstvo (**وحدت**) i bitak (**وجود**).

Vjerovali su da ne postoji nikakva razlika između pojmova (**وحدت**) i (**وجود**), što peripatetičari muslimani nisu mogli prihvatiti rasuđujući da, ako su svi elementi (**افراد**) od jedne zbilje proistekli, tada i sami moraju biti istovjetni, jer nemamo poredak (**وجود علت**) i (**وجود معلول**), kao što ne možemo prihvatiti niti zasebnu zbilju i suštinu egzistenata samih po sebi.

Nećemo ulaziti u više pojedinosti vezanih za definisanje pojma (**وحدت**), a na sličan način ćemo navesti nekoliko riječi o definisanju bitka kako bi iz rečenog izveli određeni zaključak. Po arifovskom viđenju bitak ima dvije dimenzije:

- unutrašnju (**ظهور**)
- vanjsku (**باطون**)

One su lice i naličje jedne zbilje koja se ukazuje u sjedinjenu (**اجمال**) i raspojavanju (**تفصيل**), s tim da je unutrašnja dimenzija (**باطن**) bitka u potpunosti izdvojena i pošteđena uvida. Imam Homeini u svome djelu “Svjetiljka upute”, irfanskim djelu koje je napisao u dvadeset i sedmoj godini života i koje predstavlja važan izvor za istraživanje teorijskog irfana, napominje:

“O putniče koji si spoznajom (**معرفت**) i uvjerenjem čvrstim (**یقین**)

započeo putovanje ka Istini, znaj da je skrivena zbilja, taj prikriveni i tajanstveni Feniks egzistencijalnog egzila, izvan bilo kakvog spomena i uvida našeg, stope naše su na putu ka obzorjima veličanstvenosti njene poljuljane.”

Srca potpunih miljenika Njegovih ne dopiru iza zastora koji je skriva, i odjeljuje prostranstva svetosti njene, ona su nedokučiva spoznaji poslanika i izaslanika Njegovih, njih do sada ne obožava niti jedan od robova Njegovih niti se prema njima usmjeri iko od putnika odvažnih na putu marifeta.»

Vanjska dimenzija koja je motiv stvaranja i poretka svega stvorenog kod arifa se naziva lukom spuštanja (قوس نزول), u kome su osobenim poretkom i nizom mnogostruki proistekli iz Jednoga a da načelo: Iz jednog može isteći samo jedno (الواحد لا يصدر عنه الا الواحد) nije narušeno.

U gledištu arifa stvaranje je počelo imenom Uzvišenog, Njegova lijepa imena nam istovremeno otkrivaju ali i skrivaju Njegovu apsolutnu bit i suštinu. Prvo mnoštvo koje nastaje u nizu stvaranja (egzistencije) bijaše u imenima Božijim. U toj dolini dolazimo pred istinsko pitanje jedinstva bitka gdje arif nastoji svojim sljedbenicima dočarati i pojasniti da mnoštva nisu drugo doli refleksije bitka, da bitak nije doli jedan (مصدق), a to je apsolutna Božanska Bit.

Imam Homeini sve drugo sem Allaha (ما سوى الله) naziva sjenom, odrazom, znamenom Uzvišenog. Praiskonska apsolutna suština skrivena je u tminama skrivene onostrane zbilje (غيب), koja teofanijom (جلى) vlastitog bića (ذات) očituje imena pa je cjelokupni poredak stvaranja dužnik božanskom očitovanju Uzvišenog.

Prvu teofaniju nazivamo disperzivni bitak koji je obuhvatio sve egzistente a da niti jedan od njih nije narušio njegovo istinsko jedinstvo. On je iznad svakog okova i spone; ništa nije izvan Njega, u isto vrijeme On je i Prvi i Posljednji, Pojavni i Skriveni.

Tu nalazimo potvrdu riječi:

«بسيط الحقيقه كل الاشياء وليس بشيء منها»

Zbilja obuhvata sve stvari a da istovremeno nije niti jedna od njih.

očitovanja i refleksije ne mogu imati neuvjetovanu suštinu niži postojanje. Njihovo postojanje je poput sveze. Sve što je mimo Allaha (ما سوى الله), jeste Volja Njegova i djelo Njegovo.

Neki kažu da je filozof mislilac koji je ostao vezan za mnoštva (تكثر), dok je arif predani zaljubljenik koji teži iščeznuću i okeanu jedinstva i jednostni.

Filozof svijet vidi svakog trena u drugoj boji i tonu, dok arif svojim muhametom i aškom prvo duhovno svjedoči svog Jedinog Voljenog a zatim to pojašnjava i dočarava jedinstvom bitka.

Tako, ukoliko arif kaže da se Uzvišeni očitovao u egzistentima (موجودات) ispravan je govor jer su stvorenja znak, zrcalo i znamen Uzvišenog, ako, pak, kaže da je On iznad toga (منزه), da se sadrži u stvarima (اشياء), opet je ispravno rekao. Poslanik kaže: "Čudna su naša stanja sa Uzvišenim, On je On, mi smo mi, On je mi, mi smo On."

Po mišljenju imama Homeinija, ova zbilja će se očitovati onome ko izađe iz tmurne odaje čulnih nagona, onome ko pročisti i oplemeni svoju dušu, ko se pridržava Vjerezakona i na duhovnom putu dosegne stepen iščeznuća. Takav čovjek može da dokuči svoje istinske razmjere, vidi svoga Gospodara, osjeti sponu koja ga povezuje sa njegovim Stvoriteljem. U svome Stvoritelju osjeti dio duha koji mu je darovan kako Uzvišeni kaže: «I u njega sam udahnuo od duha svojega.» On je snažno i tijesno vezan za svoga Gospodara; nakon što otkrije tu zbilju, drugima je prenosi u obliku riječi, iskaza. Arif se nikada ne koristi racionalnim rasuđivanjem i argumentovanjem u dosezanju te istine, jer razum smatra nedostatnim i nemoćnim, pomoću njega ne može dostići taj stepen jer su tajne skrivene van dohvata razuma. On mu, svakako, pridaje značaj kao nečemu što je Uzvišeni prvo stvorio, ali ga ne smatra dostatnim za poimanje i otkrovenje Božanskih tajni, već se koristi drugi put, put srca u uvjerenju da je srce to koje uz razum predstavlja adekvatnu snagu koja će ga odvesti u prostranstva koja su za puki um nedostižna.

U irfanskom svjetonazoru svijet bivstvovanja je Božanska knjiga, a svi egzistenti su riječi Uzvišenog koje nastaju dahom Milostivog (نفس الرحمن), riječi koje sukladno vlastitom značenju očitavaju opise i riječi Svevišnjeg, koje su kao takve neraskidive sa njihovim Izgovarateljem

